

НАУКОВО-ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ МИРОНІВСЬКОЇ СЕЛЕКЦІЙНОЇ СТАНЦІЇ У 1940–1960 РР.

П.П.ЄВИЧ – аспірант

Державна наукова сільськогосподарська
бібліотека НААН

Постановка проблеми. Розвиток сільськогосподарської науки і дослідної справи в Україні є чи не найважливішим завданням у розбудові держави та її економічної стабільності. Для об’єктивної оцінки стану будь-якої галузі сільського господарства необхідно дослідити динаміку розвитку основних напрямів її діяльності та визначити передумови виникнення того чи іншого явища, або структурного реформування.

Стан вивчення проблеми. У ХХ ст. в розвитку галузевої науки та практики важливе місце займав Миронівський інститут пшениці ім. В.М. Ремесла. Упродовж свого існування (100 років), установа за результатами своїх наукових здобутків стала одним із центрів селекції зернових культур в Україні й оригінатором високопродуктивних сортів світового визнання.

Результати роботи Миронівської станції достатньо висвітлено у періодичних виданнях, монографіях, збірниках. Проте ця інформація здебільшого стосується періоду після реорганізації станції в інститут. Комплексного дослідження потребує вивчення науково-організаційних засад станції з 1911 по 1968 р. Частково, зокрема передумови створення Миронівської селекційної станції та основні її здобутки у перші роки діяльності, висвітлено у брошурі «Передумови становлення та діяльність Миронівської селекційно-дослідної станції (1911–1968)» (В.А. Вергунов, П.П. Євич – 2011).

Результати досліджень. Миронівську державну селекційну станцію організовано наприкінці 1937 року згідно постанови РНК СРСР від 27.06.1937 року „О мерах по улучшению семеноводства зерновых культур” на базі відділу селекції Миронівської обласної сільськогосподарської дослідної станції. Основним завданням, яке мала вирішувати установа було проведення селекції та насінництва сільськогосподарських культур для забезпечення районних насіннєвих господарств високоврожайним і високоякісним насінням еліти [1].

Будучи в системі Міністерства сільського господарства СРСР, Миронівська станція обслуговувала територію Київської, Житомирської та Черкаської областей. У цей час селекцію цукрових буряків було припи-

Зрошуване землеробство

нено, а весь нагромаджений досвід і вихідний матеріал щодо цієї культури передано на Білоцерківську селекційно-дослідну станцію [2].

Починаючи з 1938 року на Миронівській станції відбулася корінна перебудова методики селекційно-насінницької роботи, яка полягала у впровадженні науково-біологічних положень Т.Д. Лисенка, що базувалися на вченні Дарвіна, Тімірязєва, Мічуріна [1].

Слід відмітити, що період 30-х – початку 60-х років у діяльності всіх селекційних установ Союзу характеризувався переходом досліджень та методологічних підходів селекціонерів на мічурінські позиції. Наукові дискусії щодо запропонованих Т.Д. Лисенком теорій набували політичного змісту, що призвело до сталінських репресій багатьох відомих біологів та генетиків. Державна політика того часу вимагала весь селекційний процес направити на використання теорії про стадійний розвиток рослинних організмів і теорії вибірковості. Ці теоретичні розробки дозволили Лисенку запропонувати покращувати насіння шляхом внутрішньосортowego схрещування. Сьогодні ми можемо ствердити, що перехід на нові позиції і відмова від генетичних основ селекції було помилкою науковців, яка негативно вплинула на розвиток науки й ізолювала дану галузь від здобутків розвинутих країн Європи.

Початок Другої світової війни призупинив діяльність станції, а тимчасова окупація її території призвела до варварського розгрому і пограбування всіх цінних надбань. Налагоджену роботу селекційно-насінницького процесу було повністю дезорганізовано й припинено наукові дослідження. Теплиця, інсектарій, вегетаційний будинок й інші виробничі будівлі були знищені, хижацьке використання земель призвело до сильного їх забур'янення. Збитки, нанесені станції склали на той час більше 9 мільйонів рублів.

З весни 1944 року, після звільнення території від окупантів, на станції відновили наукову і виробничу діяльність, основним напрямом якої стало проведення селекції і насінництва сільськогосподарських культур, удосконалення агротехнічних прийомів підвищення родючості ґрунту, впровадження нових методів захисту рослин від хвороб та шкідників з метою підвищення продуктивності виробництва. В 1946 році завдяки інтенсивній селекційно-насінницькій роботі вдалося досягти довоєнного рівня щодо масштабів досліджень за всіма культурами. До кінця 1946 р. було повністю відновлено тривалі агротехнічні стаціонари – старе дослідне поле, закладене в 1912 р. і нове дослідне поле, закладене в 1938 р., а також відновлено систему тимчасових дослідів на станції та її опорних пунктах – в Шполі та Умані. Крім того, розпочато вивчення правильних травопільних сівозмін і системи підживлення в них на новому третьому стаціонарному дослідному полі.

Враховуючи завдання станції, основними методами селекції слугували: індивідуальний і масовий відбір із природних і гібридних популяцій, міжсортowa гібридизація з урахуванням вибіркової здатності рослин в процесі запліднення, спрямована переробка природи рослин під

впливом факторів зовнішнього середовища і відбір господарсько-цінних форм на цьому фоні. На базі міжсорткових схрещувань створено широкий гібридний матеріал, який виявився цінним вихідним матеріалом для створення високопродуктивних сортів.

Селекційно-насінницьку роботу на станції проводили з зерновими, зернобобовими культурами і багаторічними травами. Всього в селекції було задіяно 14 культур (озима пшениця, озиме жито, яра пшениця, гілляста озима і яра пшениця, ячмінь, овес, горох, сочевиця, квасоля, просо, гречка, конюшина, еспарцет).

Паралельно з селекційною роботою на станції проводилися дослідження в напрямі розробки більш вдосконаленої методики насінництва сільськогосподарських культур. Так, в основу прийнятої схеми насінництва було покладено безперервно покращуючий відбір в системі насінницьких розсадників з наступною перевіркою якості відібраних рослин за нащадками, широко використовувалося міжсорткове схрещування у самоzapильних, додаткове штучне запилення у перехресноzapильних культур і виховання рослин на високому агрофоні. Застосування цього комплексу заходів забезпечило покращання біологічних властивостей еліти, яка як правило володіла вищою стійкістю і урожайністю ніж насіння масової репродукції тих же сортів. Вирощування насіння еліти проводили за такою схемою:

- 1) розсадник відновлення,
- 2) насінневий розсадник першого року,
- 3) насінневий розсадник другого року,
- 4) попереднє розмноження,
- 5) супереліта,
- 6) еліта.

Відповідно до напрямів діяльності на станції було організовано:

- самостійне елітно-насінницьке господарство;
- селекційний відділ з групами рослин: а) озимих культур, б) ярих культур, в) зернобобових культур, г) круп'яних культур, д) багаторічних трав;
- відділ агротехніки: а) група стаціонарів, б) група тимчасових дослідів;
- відділ захисту рослин: а) лабораторія ентомології, б) лабораторія фітопатології;
- агрохімлабораторію, яка проводила агрономічні і біохімічні дослідження.

Результатами діяльності селекційного відділу стало створення: двох найбільш перспективних сортів озимої пшениці – Радянська та Ювілейна, які передано в державне сортовипробування у 1947 році; чотирьох перспективних номерів ячменю – А-289, 45-33, 45-36 і 45-7 і чотирьох проса – 85/44, 7/44, 3/44 і 6/44; двох сортів вівса – Комсомолец і Більшовик; двох сортів квасолі – Київська 5 і Миронівська 14. Також було виведено декілька сортів багаторічних бобових трав – Ко-

Зрошуване землеробство

нюшина місцева Толмачська, Конюшина місцева Салов-Хуторська, Еспарцет 9, Еспарцет 12. Завдяки подальшому розмноженні і покращенні створених сортів, станція за період з 1944 по 1949 рік здала у виробництво велику кількість насіння еліти.

Агрохімічною лабораторією станції до 1950 року опрацьовано і рекомендовано виробництву способи збереження і накопичення рідких органічних добрив, способи зберігання і накопичення гною, впливу тривалого застосування різних систем підживлення у сівозмінах на вимивання нітратного азоту і впливу багаторічних трав на ґрунтоутворюючий процес.

Діяльність відділення агротехніки за повоєнний період полягала у впровадженні таких сівозмін:

- в елітно-насінницьких господарствах – травопільна дев'ятипільна сівозміна на площі 1220 га,

- селекційна дев'ятипільна травопільна сівозміна, загальною площею 151,4 га,

- селекційна травопільна сівозміна для групи селекції багаторічних трав площею 57 га,

- кормова і при фермерська сівозміна,

- старе дослідне поле, закладене в 1912 р., площею 20,5 га,

- нове дослідне поле площею 12,1 га,

- нове – третє стаціонарне дослідне поле – 41,7 га,

- стаціонарне поле з вивчення кормових сівозмін.

Також здійснювалася прийнята в травопільних сівозмінах система підживлення і система обробітку ґрунтів[3].

У наступному відділі – захисту рослин – було розроблено й рекомендовано новий на той час метод боротьби з буряковим довгоносом шляхом накладення ловчих канавок і отруювання їх отрутохімікатами, а також розпочато широкі дослідження щодо вивчення дії та післядії гербіцидів при комплексному їх застосуванні з мінеральними добривами та інсектицидами [2].

В 1948 р. на Миронівській селекційно-дослідній станції посаду заступника директора з наукової роботи та завідувача відділу селекції і насінництва зернових культур обійняв В.М. Ремесло. З його ім'ям пов'язано найвизначніші здобутки установи другої половини ХХ ст. На той час кращим сортом озимої пшениці на станції залишався сорт Українка 0246. Застосувавши метод спрямованого виховання й перетворення ярих форм пшениці в озимі, В.М. Ремесло вдалося у 1957 р. вивести новий сорт Миронівська 264, в 1960 р. – Миронівська 808 та в 1963 р. – Київська 893. Наявність зимостійкості, пластичності та здатності давати високі врожаї зерна після різних попередників дало змогу сорту Миронівська 808 стати одним із шедеврів світової селекції. Його висівали по всій території Союзу. Завдяки високій пластичності, Миронівська 808 займала значні площі посіву як у південних регіонах країни,

в умовах зрошення, так і в Сибірі. В 1964р. В.М.Ремесло було призначено директором Миронівської селекційно-дослідної станції [2].

З 1956 р. Миронівську станцію включено в мережу Всесоюзного науково-дослідного інституту кукурудзи, у зв'язку з чим було розпочато селекцію цієї культури та розширено досліді щодо агротехніки її вирощування. Основними завданнями з даного напрямку стало створення холодостійких, посухостійких, високоврожайних та з високим вмістом протеїну в зерні й зеленій масі сортів кукурудзи. Також важливу увагу було звернено на стійкість проти шкідників та хвороб та придатність нових гібридів до механізованого збирання урожаю.

Одними із перших холодостійких високоврожайних гібридів, отриманих на станції стали Миронівський 3, Миронівський 6, Миронівський 9М, Миронівський 15, Миронівський 25 та ін. [4].

На початку другої половини минулого століття станція також досягла певних успіхів у селекції проса – сорт Миронівське 85, суданської трави – Миронівська 325, Миронівська 10 та гороху – Миронівський 28.

Значні досягнення також спостерігалися в розробленні агротехнічних заходів вирощування сільськогосподарських культур, в проведенні агрохімічних досліджень фізико-хімічних властивостей ґрунту під впливом тривалого внесення мінеральних та органічних добрив, в питаннях беззмінного вирощування культур та ін. [2].

Висновки. Протягом 1944–1960 рр. на Миронівській станції вдалося відновити масштаби роботи довоєнного періоду і виробити відповідно до завдань нову організаційну структуру установи. Враховуючи наукові досягнення світового рівня, зокрема з селекції озимої пшениці та з метою подальшого збільшення виробництва зерна згідно з наказом № 5 від 5 січня 1968 р. Міністерства сільськогосподарства СРСР на базі Миронівської селекційно-дослідної станції створюється Миронівський ордена Леніна науково-дослідний інститут селекції і насінництва пшениці. Миронівка стала визнаним центром вітчизняної науки із селекції озимої пшениці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. ЦДАВО України, Ф. № 27, оп. № 17, спр. № 5559 „Отчет Мироновской государственной селекционно-опытной станции за 1944 год. Селекция и семеноводство”, арк. 2.
2. Ремесло В.М. Деякі підсумки селекційно-дослідної роботи станції / В.М. Ремесло // Селекція, насінництво та агротехніка польових культур: наукові праці. – Київ: Урожай, 1968. – С. 3–6.
3. Работы по селекции и семеноводству зерновых, зернобобовых культур и многолетних трав: научный отчет за 1944–1949 гг. / Мироновская гос. селекционная станция им. В.Ф. Старченко. – К.; Х., 1950. – 186 с.
4. Немлієнко М.Є. Результати селекційно-насінницької роботи з кукурудзою / М.Є. Немлієнко, Л.М. Немлієнко // Селекція, насінництво та агротехніка польових культур : наукові праці. – Київ: Урожай, 1968. – С. 13–29.